Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute
ISSN1308-2922 EISSN2147-6985

Article Info/Makale Bilgisi
Received/Geliş:06.01.2020 **Accepted/Kabul:**01.04.2020
DOİ: 10.30794/pausbed.670938
Araştırma Makalesi/ Research Article

Satılmış, S. (2020). "Balıkesir ve Çevresinin Tarihsel Depremleri (1850-1900)" *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 40, Denizli, s. 531-547.

BALIKESİR VE ÇEVRESİNİN TARİHSEL DEPREMLERİ (1850-1900)*

Selahattin SATILMIŞ**

Özet

Birinci derecede deprem kuşağında yer alan Balıkesir ve çevresi, günümüzde olduğu gibi daha önceki dönemlerde de, çok sayıda depreme maruz kalmıştır. Dönemin arşiv belgeleri ve gazetelerinden elde edilen bilgiler ışığında bölgede XIX. yüzyılın ikinci yarısında 34 defa ana sarsıntının yaşandığı tespit edilebilmiştir. Bunlardan bir kısmı çok şiddetli derecede yaşanmış olup, can kayıplarına ve büyük miktarda hasarların oluşmasına yol açmıştır. Yıkıma sebep olan depremlerin ardından sergilenen afet yönetimi, depremzedelerin yaralarının sarılması açısından büyük önem arz etmiştir. Bu makale çalışması ile hem Balıkesir tarihi hem de Osmanlı doğal afetler tarihi literatürüne katkı sağlanması hedeflenmektedir. Ayrıca birinci el kaynaklardan yararlanılarak tespit edilen tarihsel depremlere dair sayısal veriler, bölgenin depremselliği açısından önem arz etmekte olup, deprem bilimciler için kaynak teşkil etmesi umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Deprem, Osmanlı Devleti, Balıkesir, Kepsut, Bigadiç, Sındırgı, Burhaniye, Edremit.*

HISTORIC EARTHQUAKES OF BALIKESIR AND ITS SURROUNDINGS (1850-1900)

Abstract

Balıkesir and its environs, which are located in the first degree earthquake zone, have been exposed to many earthquakes in previous periods as they do today. In the light of the information obtained from the archival documents and newspapers of the period, 34 main shake in the second half of the 19th century. Some of these have been very severe and have led to loss of life and large amounts of damage. Disaster management, which was exhibited after the earthquakes that caused destruction, was of great importance in terms of wounding the earthquake victims. The aim of this article is to contribute to the literature of the history of Balıkesir and the history of Ottoman natural disasters. In addition, numerical data on historical earthquakes identified by using first-hand sources are important in terms of seismicity of the region and are expected to be a source for earthquake scientists.

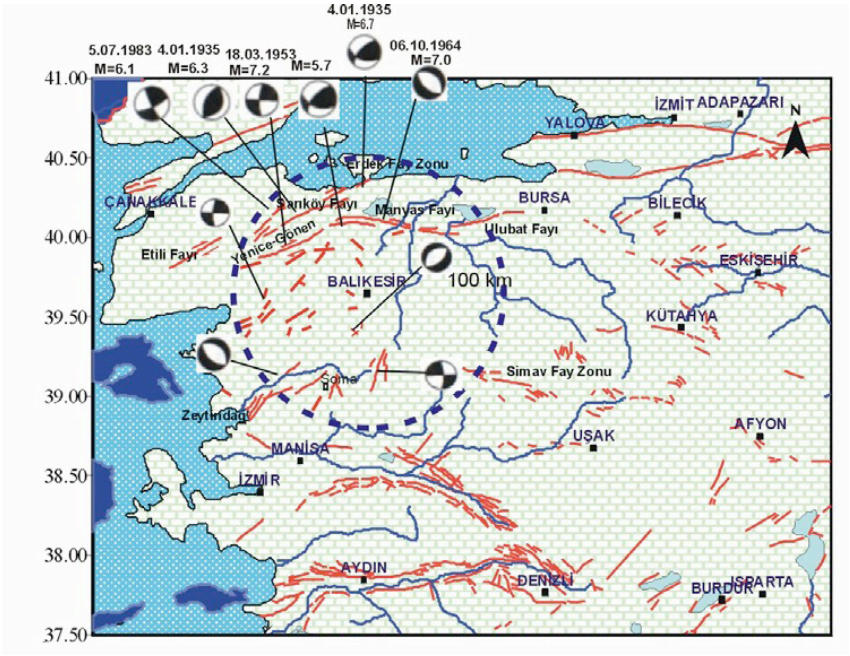
Keywords: *Earthquake, Ottoman State, Balıkesir, Kepsut, Bigadiç, Sındırgı, Burhaniye, Edremit.*

*Bu makale "113K146" nolu ve "19. Yüzyıl Türkiye Deprem Tarihi ve Sosyo-Ekonomik Etkileri" başlıklı TÜBİTAK projesi kapsamında hazırlanmıştır.
**Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, AKSARAY.
e-posta:selahattin@aksaray.edu.tr (orcid.org/0000-0002-2282-9421)

Giriş

Balıkesir ve civarının tektonik yapısının şekillenmesinde levhalar arasındaki hareketler etkili olmuştur. Afrika ve Arap levhalarının kuzeye doğru hareketi, Anadolu levhalarının batıya doğru hareketine yol açmaktadır. Afrika levhasının Girit Adası'nın güneyinde Ege ve Anadolu levhalarının altına dalması sonucunda Balıkesir ve civarını da kapsayan Batı Anadolu kuzey/kuzey doğu-güney/güneydoğu yönlü bir çekme ve gerilime uğramaktadır. Diğer taraftan Kuzey Anadolu Fay Hattının yanal atımlı sıkışma ve çekme hareketinin etkisiyle Anadolu, ismi geçen hat boyunca ortalama 20 mm/yıl batı yönünde hareket ederken, Batı Anadolu da kuzey-güney yönünde 3-6 cm/yıl gerilmektedir (Yılmaz, 2000: 3; Tağıl, 2004: 73-92).

Afet İşleri Genel Müdürlüğüne bağlı Deprem Araştırma Dairesinin çalışmalarına göre birinci derece deprem kuşağında yer alan Balıkesir ve çevresi, büyük fay sistemlerini barındırmamaktadır. Ancak bölgenin kuzeyi Kuzey Anadolu Fay Zonunun (KAFZ) Marmara Bölgesinde güney kolunu oluşturan Yenice-Gönen Fay Hattının, güneyi ve batısı ise Ege Graben (Çöküntü) Sisteminin etkisi altında bulunmaktadır. Ege Graben Sistemi içerisinde yer alan Edremit, Bakırçay ve Simav çöküntüleri bölgeyi kuzeybatıdan, batıdan ve güneyden sınırlamakta; Ayvalık, İvrindi, Soma, Savaştepe ve Bigadiç'te depremlere yol açmaktadır (Tağıl, 2004: 79). Bölgede etkili olan fay hatlarından bir diğeri ise Balıkesir-Afyon-Konya arasında bulunan ve Savaştepe'ye kadar uzanan Akşehir Fay Hattıdır (Koçyiğit vd., 2002: 6).

Harita: Balıkesir ve çevresindeki fay hatları (Beliceli vd., 2005: 1394)

Balıkesir ve kazalarında XIX. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen depremlerin tamamını ele alan doğrudan bir çalışma bulunmamaktadır. Bununla birlikte bu makalede tespit edilen 30'un üzerindeki depremin bazılarına Nicholas Ambraseys'in eserinde yer verilmiştir (Ambraseys, 2009). Nesimi Yazıcı ise Balıkesir'de büyük yıkıma sebep olan Ocak 1898 depremini önce makale, daha sonra da kitap olarak ayrıntılı bir şekilde kaleme almıştır (Yazıcı, 2001: 160-195; Yazıcı, 2003).

1. 3 Nisan 1850 Depremi

İzmir'de hasara ve büyük paniğe yol açan deprem[1] Ayvalık'ta da hissedilmiştir (Cerîde-i Havâdis, sayı 478-492, 24 CA-10 N 1266).

1 Depremin İzmir'de yol açtığı zarar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Satılmış, 2012, 23-24).

2. 2 Nisan 1862 Depremi

Balıkesir'de sabah saatlerinde meydana gelen deprem, haberin alındığı gazetenin ifadesiyle "şiddetlice" yaşanmıştır. 3 saniye süren deprem hasara yol açmamıştır (Takvîm-i Vekâyi, sayı 640, 22 L 1278).

3. 20 Eylül 1867 Depremi

Deprem, Ayvalık'ta sabah saatlerinde şiddetli derecede meydana gelmişse de hasara yol açmamıştır (Ruznâme-i Cerîde-i Havâdis, sayı 748, 3 C 1284).

4. 12 Mayıs 1884 Depremi

Pazartesi günü saat 18.05'te meydana gelen deprem, başta Bandırma olmak üzere İstanbul, Edirne ve Gelibolu'da şiddetli derecede kendisini hissettirmiş, ancak hasara yol açmamıştır. Edirne ve Gelibolu'da 8-10 saniye, İstanbul'da 2-3 saniye süren depremin yönü güneyden kuzeye doğrudur. The Eastern Express gazetesinin verdiği bilgilere göre 12 Mayıs'ta başlayan depremin artçı şokları ana depremden sonraki ilk günlerde sık ve şiddetli derecelerde yaşanmak suretiyle 20 Mayıs'a kadar sürmüştür. Artçı şoklar özellikle Marmara Denizi'nin doğu kıyılarında hissedilmiştir.

Bandırma civarı ile körfezde, sarsıntılara yer altından gelen gürültülü sesler de eşlik etmiştir. İlk üç depremden sonra, iki saat boyunca gürültülü seslerin devam etmesi bölge halkını korku ve endişeye sevk etmiştir. Bandırma kenti bu depremler sonrasında hemen boşalmış ve endişe içerisindeki halk etraftaki kayalıklara doğru giderek geceyi burada geçirmiştir. Gece boyunca artçı şokların ve seslerin devam etmesi halkın üzerindeki korkuyu daha fazla artırmıştır. Ertesi gün artçı şokların azalması ve seslerin kesilmesiyle birlikte her şey normale dönmüştür (The Eastern Express*,* Vol. IV, sayı 20, 14 Mayıs 1884; sayı 21, 21 Mayıs 1884).

5. ? Haziran 1884 Depremi

The Eastern Express gazetesinin, Karesi livası idarecilerine dayandırdığı 18 Haziran 1884 tarihli haberine göre deprem, Kapıdağı Yarımadası'nın tamamında çok şiddetli derecede hissedilmiştir. Deprem Bandırma'da meydana getirdiği önemsiz derecede hasarın yanı sıra Artaki civarındaki köylerde de birkaç eski evin yıkılmasına yol açmıştır (The Eastern Express*,* Vol. IV, sayı 25, 18 Haziran 1884).

6. 31 Mayıs 1886 Depremi

Edremit ve Kemer (Burhaniye)'de meydana gelen iki deprem, saat 12.30'da ve 14.00 sularında "şiddetlice" yaşanmışsa da herhangi bir hasara yol açmamıştır (Karesi, sayı 13, 7 N 1303).

7. 13 Ağustos 1886 Depremi

Deprem, Bandırma'da şiddetli derecede yaşanmıştır. Depremin artçı şokları bazen şiddetli bazen de hafif şiddetli olmak üzere dört beş gün devam etmişse de herhangi bir hasara yol açmamıştır (Karesi, sayı 23, 18 ZA 1303).

8. 31 Ağustos 1886 Depremi

Ayvalık'ta etkili olan deprem, akşam ezanından yarım saat sonra meydana gelmiştir. Ana depremden 2, 3 saat 30 dakika ve 4 saat 45 dakika sonra olmak üzere **üç defa artçı şok yaşanmıştır.** Bahsi geçen bu depremlerden bazısı 4-5, bazısı ise 8-10 saniye sürmüştür. Karesi gazetesi, 25 numaralı nüshasında, depremlerin hasara yol açmadığını bildirmişse de, bir sonraki nüshasında yeni gelen bilgiler ışığında Ayvalık'ta 4 evin duvarlarıyla bacalarının deprem sırasında yıkıldığı haberini vermiştir. Depremin artçı sarsıntıları kısa bir müddet daha devam etmiştir. Öyle ki 4 Eylül'de akşam ezanından yarım saat sonra ve 5 Eylül sabah**ında** iki artçı sarsıntı daha yaşanmıştır (Karesi, sayı 25-26, 2-17 Z 1303). Balıkesir'de de hissedilen ana deprem burada 10 saniye sürmüş, ancak hasara yol açmamıştır (The Levant Herald*,* Vol. VI, sayı 25, 8 Eylül 1886).

16 Aralık 1886 tarihli Karesi gazetesi Burhaniye kazasına bağlı Emrûdabad nahiyesinin merkezi olan Gömeç köyündeki camiinin minaresinin depremde harap olduğundan bahisle halk tarafından yeniden inşa ettirildiği

haberini vermektedir. Ayvalık ile aynı bölgede olmasından dolayı bu cami minaresinin de 31 Ağustos 1886 depreminde yıkılmış, hatta aynı depremin bölgedeki binalara da bir miktar zarar vermiş olabileceği tahmin edilebilir (Karesi, sayı 39, 19 RA 1304).

9. 11 Eylül 1886 Depremi

Deprem, Ayvalık'ta bazı evlerin hasar görmesine ve birkaç duvarın yıkılmasına yol açmıştır. The Levant Herald gazetesinin iddiasına göre Ayvalık'ta yaşanan bu deprem aynı tarihte yaşanan ve hasara yol açan İzmir depreminin uzantısıdır (The Levant Herald, Vol. VI, sayı 26, 15 Eylül 1886). Ancak birinci ve ikinci el kaynaklar üzerinde yapılan ayrıntılı taramalarda 1886 yılında İzmir'de bu depremin uzantısı olabilecek nitelikte hasara yol açan bir depremle karşılaşılmamıştır (Tınal, 2011; Tınal, 2017: 372-380).

1**0. 26 Eylül 1886 Depremi**

Balat (Dursunbey) kazası köylerinde önemli derecede hasar meydana getiren bu deprem, sabah saat 07.46'da yaşanmış ve Hüdavendigar vilayetinin her yerinde hissedilmiştir. Depremin **şiddetli derecede hissedildiği ve** 20 saniye gibi uzunca bir süre devam ettiği Balıkesir kent merkezinde halk uykularından korku ve endişe içinde uyanarak sokağa fırlamıştır. Depremin hissedildiği başka bir yer ise Balya nahiyesidir.

10.1. Depremin Yol Açtığı Hasar

Balıkesir ve Balya'da hasara yol açmayan depremde Balat (Dursunbey)'a bağlı yedi köy ve bazı yerler zarar görmüştür. Deprem en büyük hasarı İsmailler köyüne vermiştir; 35 evden oluşan bu köyde yıkılmadık bir ev dahi kalmamıştır. Diğer bir ifadeye göre köy yerle bir olmuş ve burada yaşayanların tamamı açıkta kalmıştır. Köyde can kaybı yaşanmamışsa da bazı afetzedeler yaralanmaktan kurtulamamıştır. Büyük hasar gören diğer köylerde de yaralanma vakası yaşanmamıştır (BOA, DH.MKT., 1369/8, 1 M 1304; DH.MKT., 1382/123, 9 RA 1304; İ.DH., 1004/79304, 1 M 1304; Karesi, sayı 28-30, 1-14 M 1304; Tercümân-ı Hakikat, sayı 2495, 12 M 1304).

Tablo 1: Dursunbey'e bağlı köylerde yaşanan hasar

Yerleşim Birimi	Yıkılan Ev Sayısı
İsmailler	35
Aşağı Musalar	33
Yukarı Yağcılar	9
Aşağı Yağcılar	19
Güve	7
Kurtlar	5
Sağır	11
Toplam	119

(Karesi, sayı 28-30, 7-14 M 1303).

Deprem Dursunbey kent merkezinde bir caminin minaresinde hasar meydana getirirken, Bigadiç ve köylerinde ise 3-4 evin duvar ve bacaları ile bir ılıcayı harap etmiştir.

Deprem zeminde bazı değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Karesi gazetesinin Alaybeyi Halil Bey'e dayanarak verdiği bilgilere göre depremin harabeye çevirdiği İsmailler köyünün üst tarafında bulunan oldukça yüksek bir tepenin zirvesinden ortasına kadar beş on mahallinden **dörder parmak kadar yarıklar oluşmuştur. Bunun yanı sıra aynı bölgede deprem sırasında bir kuru dere içinde iki yerden kol kalınlığında kükürt kokulu sular çıkmıştır** (Karesi, sayı 30, 14 M 1304).

10.2. Depremin Artçı Şokları

Karesi gazetesinin haberlerinden anlaşıldığı üzere Dursunbey'de depremin artçı şokları 12 Ekim 1886 tarihi itibariyle aralık aralık hafif şiddetli derecede devam etmektedir. Diğer bir ifadeyle depremin artçı şokları en az 16-17 gün devam etmiştir. (Karesi, sayı 30, 14 M 1304).

10.3. Afet Yönetimi

Depremzedelerin ihtiyaçlarını gidermek ve yaralıların tedavisini gerçekleştirmek için Hüdavendigar vilayeti merkezi Bursa'dan Alaybeyi Halil Bey ile memleket tabibi İsmailler köyüne gönderilmiştir (Karesi, sayı 28, 7 M 1303; Tercümân-ı Hakikat, sayı 2495, 12 M 1304). Evleri yıkılan depremzedelerin en önemli ihtiyacı barınacak bir yer temin edilmesiydi. Özellikle İsmailler ve Aşağı Musalar köylerindeki halkın neredeyse tamamı açıkta kalmıştı. Afetzedelerin barınabilmesi için vilayet dâhilinde bulunan 15 çadır Seraskerlikten alınan izinle askeri depodan karşılanmış ise de yeterli gelmemiş, yukarıda ismi geçen kurumdan başka çadırlar talep edilmiştir (BOA, İ.DH., 1004/79304; DH.MKT., 1369/8, 1 M 1304; Karesi, sayı 28, 7 M 1303; Tercümân-ı Hakikat, sayı 2495, 12 M 1304). Ancak bu girişimin de sonuçsuz kalmıştır. Bu nedenle afetzedelerin barındırılabilmesi için bir taraftan bölgedeki Çetmilerden aşiret çadırları tedariki yoluna gidilirken, diğer taraftan depreme maruz kalmayan bölgedeki köylerin halkının da yardımıyla civardaki ormanlarda çoklukla bulunan meşe ağaçları kesilmek suretiyle kulübeler inşa edilmeye çalışılmıştır (Karesi, sayı 28, 7 M 1303; Tercümân-ı Hakikat, sayı 2495, 12 M 1304). Dahiliye Nezaretinden Sadaret Makamına yazılan 5 Aralık 1886 tarihli yazıdan anlaşıldığı üzere İsmailler ve Aşağı Musalar köylerinde evleri yıkılan afetzedelerin tamamı için barakalar inşa edilmiştir. Civar köylerde ise evleri yıkılan depremzedeler komşu evlerine yerleştirilmiş ve ihtiyaç duyduğu malzemeler temin edilmeye çalışılmıştır (BOA, DH.MKT., 1382/123, 9 RA 1304).

Depremzedeler için önemli bir sorun da beslenme hususunda idi. Bu bağlamda Karesi Valiliğinin, bedeli kaza belediye sandığından karşılanmak üzere, acil un satın alınarak depremzedelere gönderilmesi yönünde Balat kazası (Dursunbey) kaymakamlığına talimat verdiği görülmektedir (Karesi, sayı 28, 7 M 1303).

Bir taraftan afetzedelerin barınma, beslenme, sağlık gibi acil ihtiyaçları giderilmeye çalışılırken, diğer taraftan da onların çaresizlik içindeki durumları devletin başkenti İstanbul'a bildirilerek, yaşadıkları sefaletin ortadan kaldırılması için yardım istenmiştir. Bunun üzerine dönemin Osmanlı padişahı II. Abdülhamit, bir taraftan depremzedelerin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Hazine-i Hassa'dan 250 adet yüzlük altın ihsan buyururken, diğer taraftan Şehremanetinde bir komisyon kurulması emrini vererek Dursunbey depremzedeleri için acil bir şekilde yardım toplanmasını kararlaştırmıştır (BOA, İ.DH., 1004/79304, 1 M 1304; DH.MKT., 1369/8, 1 M 1304). Bahsi geçen komisyonun kurulması için görevlendirilen Cevdet Paşa'nın da gayretleriyle bu sırada Dursunbey'in yanı sıra ülkenin çeşitli yerlerinde, Elmalı, Kuşadası ve İzmit'te afetlere maruz kalan afetzedeler için yardımlar toplanmış ve bunların bir kısmı Balıkesir'e gönderilmiştir (Karesi, sayı 40, 26 RA 1304).

Deprem sonrasındaki sıkıntılı zaman diliminde afetzede halkın başka bir talebi ise askerlikten muaf tutulma istekleridir. Bu amaçla İsmailler ve civarındaki bir iki köy halkı dilekçe kaleme alarak merkezi hükümete göndermiştir. Seraskerlik makamı, bu köylerden silah altına gireceklerin sayısının az, yani sadece beş on neferden ibaret olduğundan bahisle, evlâd-ı iyalleri (çoluk çocuğu) açıkta kalmış afetzede halkın şimdilik ailelerine yardım eylemek üzere askerlikten muaf tutulmalarını, ileride lüzum görülür ise silah altına alınmalarının uygun olacağı kararını vererek, onların isteğini uygun bulmuştur. Bu karar Dahiliye Nezareti tarafından 16 Kasım 1886 tarihinde köylerin bağlı bulunduğu Karesi vilayetine bildirilmiştir (BOA, DH.MKT., 1373/62, 21 M 1304; DH.MKT 1381/39, 1 RA 1304).

11. ? Ocak 1887 Depremi

12 Ocak 1887 tarihli Karesi gazetesinin "geçen hafta zarfında Balıkesir'de dört beş defa hafif şiddetli deprem meydana geldiği" yönündeki haberinden bu depremlerin ilkinin Ocak ayının başlarında meydana geldiğini tahmin edebiliriz. Ne ana deprem ne de üç ya da dört defa yaşandığı ifade edilen artçı şokları hasara yol açmamıştır (Karesi, sayı 43, 18 R 1304).

12. 15 Ocak 1887 Depremi

Deprem, Burhaniye (Kemer)'de gece saat 03.20 sularında gürültü eşliğinde meydana gelmiştir. Depremin birisi şiddetli, diğeri hafif şiddetli olmak üzere iki artçı şoku yaşanmıştır. Ana ve artçı depremler, Balıkesir merkezinde de hissedilmiştir. Bunun dışında 26 Ocak 1887 tarihli Karesi gazetesi artçı şokların Burhaniye'de hâlâ ara sıra kendisini hissettirdiğini yazmıştır. Yaşanan depremlerin hiçbirisi de hasara yol açmamıştır (Karesi, sayı 44-45, 20

R-2 CA 1304).

13. 14 Mayıs 1887 Depremi

Deprem, Balıkesir merkezde sabah saat 08.22'de hafif şiddetli derecede meydana gelmiş, ancak haberin alındığı gazetenin ifadesiyle "biraz uzun sürmüştür" (Tercümân-ı Hakîkat, sayı 2685, 29 Ş 1304).

14. 30 Eylül 1887 Depremi

Deprem, Kepsut'a saat 11.035'te oldukça şiddetli derecede yaşanmış ve kentteki bazı duvarların yarılmasına yol açmıştır. 1 Ekim 1887'de akşam ezanından beş saat kadar sonra yine oldukça şiddetli bir artçı şok hissedilmiştir. Bunların haricinde dört artçı şok daha yaşanmışsa da bunlar hafif şiddetli olup, hiçbir hasara yol açmamıştır. Depremler Balıkesir'de de hissedilmiştir (Karesi, sayı 79, 17 M 1305; Tercümân-ı Hakîkat, sayı 2799, 22 M 1305; Tarîk*,* sayı 1270, 21 M 1305).

15. 13 Ekim 1887 Depremi

Deprem, akşam ezanından iki buçuk saat sonra Balıkesir'de meydana gelmiştir. İki gün sonra, saat 04.30 sularında depremin bir defa artçı şoku yaşanmıştır (Karesi, sayı 81, 2 S 1305; Tercümân-ı Hakîkat, sayı 2811, 6 S 1305).

16. 29 Ekim 1887 Depremi

Deprem, Balıkesir'de 29 Ekim 1887 Cumartesi gecesi saat 04.50'de hafif şiddetli derecede gerçekleşmiş ve 3 saniye sürmüştür. 31 Ekim gecesi saat 05.24'te ise şiddetli derecede başka bir deprem meydana gelmiş ve 10 saniye kadar sürmüştür. Hasara yol açmayan bu depremler Balıkesir livasına bağlı kazalarda da hissedilmiştir (Karesi, sayı 83, 16 S 1305; Tarîk*,* sayı 1298, 20 S 1305).

17. 6 Nisan 1888 Depremi

Deprem, sabah saat 09.04'de, Balıkesir'de hafif şiddetli derecede hissedilmiştir. Bundan beş dakika sonra saat 09.09'da Erdek ve Paşalimanı'nda da birer sarsıntı meydana gelmiştir. Depremlerin hiçbirisi hasar ve can kaybına yol açmamıştır. (BOA, Y.PRK.ASK., 54/16, 26 B 1306; The Levant Herald, Vol. VIII, sayı 16, 18 Nisan 1888)[2].

18. 17 Ekim 1891 Depremi

Deprem, Bigadiç'te akşam ezanından bir buçuk saat sonra yaşanmışsa da hasara yol açmamıştır. Depremin yönü kuzeyden güneye doğrudur (Sabah, sayı 791, 5 R 1309).

19. 7 Kasım 1891 Depremi

Bu deprem de bir önceki gibi Bigadiç'te yaşanmıştır. Saat 12.00 sularında, "şiddetlice" meydana gelen bu depremin bir defa da şiddetli derecede artçı şoku hissedilmiştir. Hasara yol açmayan depremlerin yönü kuzeyden güneye doğrudur (Sabah, sayı 811, 25 R 1309).

20. 7 Ağustos 1893 Depremi

Gece vakti yaşanan bu deprem asıl etkisini Gelibolu, Kırcaali ve Malkara'da göstermekle birlikte Balıkesir ve Bigadiç'te de de şiddetli derecede hissedilmiştir. Ayrıca Balıkesir ve Bigadiç'te birer defa hafif şiddetli artçı şok yaşanmıştır[3].

2 Nesimi Yazıcı, bu depremi, hicri takvimi miladiye çevirirken yapılan hatadan dolayı, 11 Mayıs 1885 olarak tarihlendirmiştir. (Yazıcı, 2003: 10).

3 Deprem, Gelibolu, Kırcaali ve Malkara'da bazı duvarların ve bacaların yıkılmasına yol açarken, Ortaköy'de bir devlet binasının zarar görmesine, Ilıca köyünde ise bazı küçük hasarların meydana gelmesine sebebiyet vermiştir. The Levant Herald, Vol. XIII, sayı 33, 14 Ağustos 1893.

21. 7 Eylül 1893 Depremi

Bandırma'da yaşanan bu deprem Karacabey (Mihalıç)'de de şiddetli derecede hissedilmiştir. Ayrıca 7-8 Eylül tarihlerinde adı geçen yerlerde şiddetli artçı şoklar yaşanmıştır (The Levant Herald*,* Vol. XIII, sayı 37, 11 Eylül 1893).

22. Aralık 1893?, ? Ocak 1894 Depremi

Bigadiç'te yaşanan bu depremin kesin tarihi bilinmemektedir. Bununla birlikte The Levant Herald gazetesinin 8 Ocak 1894 tarihli nüshasında depremin "önceki hafta" meydana geldiğini belirtmesinden, Aralık ayının son, Ocak ayının ise ilk haftasında meydana gelmiş olabileceği tahmin edilebilir. Depremin yönü kuzeyden güneye doğrudur (The Levant Herald, Vol. XIV, sayı 2, 8 Ocak 1894).

23. 25 Mayıs 1894 Depremi

Bu deprem de bir önceki gibi Bigadiç'te yaşanmıştır. Gece vakitlerinde şiddetli derecede yaşanan bu depremin yönü de Bigadiç'te yaşanan daha önceki depremler gibi kuzeyden güneye doğrudur (The Levant Herald, Vol. XIV, sayı 22, 4 Haziran 1894).

24. 10 Temmuz 1894 Depremi[4]

Gündüz saat 12.24'te çok şiddetli derecede meydana gelerek, İstanbul, Adapazarı, İzmit, Bursa ve Yalova'da yüzlerce kişinin ölümüne ve binlerce binanın yıkılmasına yol açan bu deprem (BOA, Y.EE., 91/19, 29 Z 1321), Bandırma ve Balıkesir'de de şiddetli derecede hissedilmiştir (BOA, Y.PRK.TKM., 32/13, 17 M 1312). Atina Rasathanesi Müdürü D. Eginitis'in dönemin padişahı II. Abdülhamit'e sunduğu raporunda, şiddeti ve yol açtığı hasar bakımından bu depremin etki alanını beş mıntıkaya ayrılmıştır. Buna göre; Bandırma'dan Bilecik civarındaki Karaköy'e kadar uzanan bölge, üçüncü mıntıkada yer almaktadır. Bu mıntıkada deprem şiddetli derecede hissedilmesine rağmen binalar zarar görmemiş, sadece bazı eşyalar devrilmiştir (BOA, Y.EE., 91/19, 29 Z 1321).

25. 16 Nisan 1896 Depremi

Deprem, Burhaniye'de öğleden sonra saat 16.35'te hafif şiddetli derecede yaşanmıştır. Aynı saatte İstanbul, İzmit, Yenişehir, Çatalca, Biga, Salihli, Demirci ve İzmir'de de hafif şiddetli derecede depremler hissedilmiştir (The Levant Herald*,* Vol. XVI, sayı 16, 20 Nisan 1896).

26. 14 Eylül 1896 Depremi

Gece yarısından 25 dakika sonra meydana gelen bu şiddetli deprem hasar meydana getirmemişse de çok geniş bir alanda hissedilmiştir. Balıkesir, Edirne, İstanbul, Bursa, İzmir ve Çanakkale depremin hissedildiği yerlerden bazılarıdır. Rasathane tarafından kaydedilen depremin yönü Edirne'den kuzeye, Boğaziçi'nden kuzey doğuya, Yenişehir'den doğuya, Bigadiç'ten güney doğuya, İzmir'den güneye ve Çanakkale'den batıya doğrudur (The Levant Herald*,* Vol. XVI, sayı 38, 21 Eylül 1896).

27. 17 Temmuz 1897 Depremi

Deprem, akşam ezanından iki saat sonra Balıkesir'de, bundan bir saat kadar sonra da Erdek, Burhaniye, Bigadiç ve Ayvalık kazalarında hafif şiddetli derecede yaşanmış ve hasara yol açmamıştır. Aynı saatlerde Bursa, Kütahya ve Afyon taraflarında da şiddetli ve hafif şiddetli derecelerde depremlerin yaşandığı kayıtlara geçmiştir (Sabah, sayı 2751, 22 S 1315).

4 10 Temmuz 1894 tarihinde meydana gelen Marmara depremi hakkında çok sayıda kitap ve makale kaleme alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sakin, 2002; Ürekli, 2000; Alkan, 1999, 11-17; Öztin, 1994; Engin, 2001: 141-149; Bein, 2008: 909–924; Genç ve Mazak, 2001; Sezer,1997: 169-197; Küçükalioğlu Özkılıç, 2015.

28. 29 Ocak 1898 Depremi[5]

Kış soğuklarının en şiddetli yaşandığı Ocak ayı içerisinde yaşanan bu deprem, Balıkesir, Kepsut, Bigadiç, Sındırgı ve İvrindi'de önemli derecede hasara yol açmıştır. Karesi Mutasarrıfı Ömer Ali Bey depremin Balıkesir'deki etkisini şöyle tarif etmektedir: "Hareket-i arzın (depremin) ilkaât-ı tahrîb kârânesiyle memlekette ne cami, ne minare, ne mescid, ne medrese, ne hükümet konağı, ne kışla, ne debboy (depo), ne hastahane velhâsıl hiçbir şey kalmayıp umum emâkin-i emîriyyesiyle (resmi binalarıyla) han ve hamam ve dükkân ve büyût-ı sâ'iresiyle pek hazîn manzaralı bir harâbe-zâr-ı rikkât-âver (hüzün veren viranelik) hâlini iktisâb edivermişdi" (Ömer Âli Bey, 1315: 4).

İlk deprem, Cumartesi günü saat 15.30 sularında çok şiddetli derecede yaşanmıştır. Bundan dört dakika sonra meydana gelen ikinci sarsıntı birincisine göre daha şiddetli derecede yaşanmıştı ki, bazı sokak duvarlarında çöküntülerin oluşmasıyla ve bazı büyük binaların duvarlarında yarıkların meydana gelmesiyle sonuçlanmıştır. Bu iki öncü sarsıntıdan sonra yaşanan ana sarsıntı ise akşam ezanına yarım saat kala oldukça şiddetli derecede gerçekleşmiş (Akpınarlı, 2009: 85-87; Eren, 1993: 25-26) ve çok sayıda binanın yıkılması sonucu Balıkesir cadde ve sokakları enkaz alanına dönmüştür. Balıkesir halkının öncü şoklar sırasında yaşadıkları korku nedeniyle kendilerini dışarı atması, ana depremde yaşanması muhtemel can kaybı ve yaralı sayısının en asgari seviyede kalmasını sağlamıştır.

29 Ocak depremi Balıkesir ve kazalarının dışında çok geniş bir sahada hissedilmiştir. Bursa, Gemlik, Pazarköy, Yalova, İzmit, Manyas, Gediz, Uşak, İstanbul, Biga, Edirne, Mustafakemalpaşa, Çorlu, Gelibolu, Kırcaali, Mürefte, Şarköy, Selanik, İzmir, Ödemiş, Nazilli, Tire, Sarayköy, Bozcaada, Sakız, Sisam, Limni ve Midilli adaları depremin hissedildiği yerlerden bazılarıdır. Depremin etkisinin Marmara Bölgesi'nin yanı sıra Ege ve Rumeli'ye kadar uzanması şiddetinin de çok fazla olduğunu göstermektedir.

28.1. Depremin Artçı Şokları

29 Ocak depreminin artçı şokları çok uzun süre devam etmiştir. Nisan ayının başlarına kadar çok sık bir şekilde devam eden artçı sarsıntıların bir kısmı hafif şiddetli derecede gerçekleşirken, bir kısmı şiddetli derecede yaşanmış ve hasara yol açmıştır (The Levant Herald*,* Vol. XVIII, sayı 9-14, 28 Şubat-5 Nisan 1898; İkdâm, sayı 1325, 1 ZA 1315). Hasara yol açan artçı şoklardan birisi 19 Nisan 1898 tarihinde Bigadiç'te yaşanmış ve burada bazı binaların harap olmasıyla sonuçlanmıştır (BOA, BEO., 1076/80646, 10 N 1315).

28.2. Depremde Oluşan Hasar ve Zâyiat[6]

Vilayet vergi memuru Mehmet Tevfik (Tevfik Fikret), nüfus memuru İsmail Remzi ve nafıa mühendisi Ahmet Fevzi Beylerin 16 Şubat 1898 tarihinde yani depremden 18 gün sonra hazırladıkları tablo, Balıkesir ve köylerinde meydana gelen hasar ve zâyiat konusunda çok önemli veriler sunmaktadır.

5 Deprem kataloglarında depremin 1897 yılının Aralık ayında yaşandığı yazılmaktadır. Yanlış tarihlendirmenin Osmanlı döneminde kullanılan takvimlerin miladiye yanlış çevrilmesinden kaynaklandığı görülmektedir. Zaten bu tarihlere dair yapılan arşiv ve gazete taramalarında da Balıkesir'de şiddetli bir depreme rastlanmamıştır. 29 Ocak 1898 Balıkesir depreminde afet yönetimi hakkında ayrıntılı bilgilere ulaşmak için bkz. Yazıcı, 2003; Yazıcı, 2001, 160-195; Osmanlı Devleti'nde afet yönetimi hakkında ayrıntılı bilgilere ulaşmak için ise bkz. Satılmış, 2017.

6 Bir yıl kadar sonra yayınlanan Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi 29 Ocak 1898 depremine kısaca değinerek, Balıkesir'deki binaların yarısının depremde oturulamayacak duruma geldiği ve bu binaların peyderpey yeniden inşa edilmekte olduğu bilgisini vermektedir (Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâmesi, H. 1316: 391).

Tablo 2: Balıkesir merkezde depremde etkilenen binalar

	Tamamen Yıkılan Bina Sayısı	Tamir Edilerek Kullanılabilecek Bina Sayısı	Çok Hafif Derecede Hasar Gören Bina Sayısı	Toplam
Sahibi ya da Vakfı Olan Binalar				
Hane	1.915	1.794	46	3.755
Ahır	19	5	0	24
Hân	3	8	0	11
Otel	0	2	0	2
Hamam	5	1	0	6
Bezz-istân	2	0	0	2
Mağaza	7	6	0	13
Dükkân	65	128	1	194
Kahvehane	2	10	1	12
Gazino	0	2	0	2
Fırın	8	5	0	13
Fabrika	1	1	0	2
Yağhane	9	4	0	13
Debbağhane	28	3	0	31
Toplam	2064	1969	47	4.180
Kamu Binaları				
Hükümet konağı	0	1	0	1
Mahkeme-i Şer'iyye	1	0	0	1
Kışla	1	0	0	1
Askeri Depo	1	0	0	1
Baruthane	1	0	0	1
Telgrafhane	0	1	0	1
İdadi Mektebi	0	1	0	1
Belediye Dairesi	0	1	0	1
Toplam	4	4	0	8
Hayrat ve Vakıf Binaları				
Cami	14	4	0	18
Mescit	13	4	0	17
Müezzin Odası	1	0	0	1
Külliye	0	2	0	2
Medrese	13	2	0	15
Mektep	10	5	0	15
Kütüphane	11	0	0	2
Gurebâ Hastahanesi	0	1	0	1
Tekke	1	2	0	3
İmarat	1	0	0	1
Türbe	9	0	0	9
Muvakkithâne	1	0	0	1

Saat kulesi	1	0	0	1
Şadırvan	1	2	0	3
Çeşme	12	3	4	19
Toplam	78	26	4	108
Genel Toplam	2146	1999	51	4.196

(BOA, Y.PRK.ASK., 136/32, 26 N 1315).

Balıkesir merkezdeki binaların tamamı dikkate alındığında; bunların % 51.14'ünün tamamen yıkıldığı, % 47,6'sının kısmen yıkılarak tamire muhtaç hale geldiği, % 1,21'inin ise çok hafif derecede hasara uğradığı ortaya çıkmaktadır. Balıkesir merkezde enkaz altından 38 kişinin cesedi çıkarılırken, 138 kişi de yaralanmıştır (Yazıcı, 2003: 30-31).

Tablo 3: Balıkesir merkeze bağlı köylerde depremin verdiği zarar

Köy İsimleri	Tamire Muhtaç Evler	Kısmen Yıkılan Evler	Tamamen Yıkılan Evler	Yıkılan Okullar	Yıkılan Cami ve Mescit	Diğer Hayvanlar	Çift Hayvanı	Yaralılar	Can Kaybı	Açıklama
Kabaklı	15	51	0	1	1	0	0	0	0	
Kesrevin (Akçakaya)	29	0	51	1	1	0	0	0	0	Cami ve okul kısmen yıkılmıştır.
Çiftehor Tepeciği (Küçük Bostancı	2	19	3	0	0	0	0	0	0	
Paşaköy	27	0	80	1	2	1	1	1	1	Mescit ve okul kısmen yıkılmış olup, tamire muhtaçtır.
At	47	0	70	1	1	12	0	0	0	
Atnos (Ovaköy)	0	0	70	1	2	34	12	2	2	Bir cami minaresi de tamamen yıkılmıştır.
Atanos (Yazla Mahallesi	70	0	10	1	1	0	0	0	0	Mescit ve okul kısmen yıkılmıştır.
Halalca	0	15	105	1	2	46	14	1	1	
Köseler	0	11	31	1	1	9	3	1	1	
Mendehore (Balıklı)	0	60	90	1	1	21	3	0	0	
Yakub	0	0	120	1	1	96	26	8	5	Köyde bulunan 120 evin tamamı yıkılmıştır.
Karaman	41	0	48	1	1	3	4	0	0	
Çagış	0	37	29	1	1	0	0	3	0	Cami ve okul kısmen yıkılmıştır.
Aslıhan	0	24	9	2	1	7	0	0	0	
Orhaniye	0	36	32	0	0	0	0	0	0	
Üçpınar	22	24	40	1	2	5	1	0	1	Cami ve okul kısmen yıkılmıştır.
İrvane (İkitepe)	0	22	26	3	1	0	0	0	0	
Köylü	15	42	18	1	1	10	0	3	2	Cami ve okul kısmen yıkılmış olup, tamire muhtaçtır.
Âyşebacı	41	0	15	1	1	0	0	0	0	

Nergis (Çiçekpınarı)	22	25	9	1	1	2	0	0	0	Cami ve okul kısmen yıkılmıştır.
Eftelle (Pamukçu)	23	16	7	0	0	0	0	0	0	
Çinge	0	8	0	0	0	0	0	1	1	
Çitnehor Tepeciği (Büyük Bostancı	51	3	17	1	1	0	0	0	0	
Çayırhisar	13	10	29	1	1	0	0	0	0	
Aslhan Tepeciği	34	0	8	0	0	0	0	0	0	
Okuf (Esenli)	13	26	0	0	0	0	0	0	0	
Yenice	11	54	1	0	0	0	0	0	0	
Toplam	476	483	928	22	24	246	64	20	14	

(BOA, Y.PRK.ASK., 136/32, 26 N 1315).

Balıkesir'deki ahşap binalar diğerlerine göre depreme daha dayanıklı olduklarından bir ölçüde yıkılmadan kalırken, özellikle köylerdekiler taş, kerpiç ve çamurdan yapıldığı için depreme dayanamamıştır (Yazıcı, 2003, 30). Merkeze bağlı 28 köyde etkili olan deprem, öncellikle Yakup, Halalca, Atanos (Ovaköy), Paşa, Çayırhisar, Mendehore (Balıklı), At ve diğer ova köylerinde daha etkili olmuştur. Dağ köylerinde ise önemli sayılabilecek derecede bir hasar meydana gelmemiştir. Deprem, ova köylerinde 64'ü çift hayvanı olmak üzere 310 hayvanın telef olmasına yol açmıştır. Merkeze bağlı sekiz köyde can kayıpları da bulunmaktadır. Toplamda 14 can kaybının meydana geldiği Balıkesir merkeze bağlı köylerde en fazla zâyiat, 5 kişiyle, evlerinin tamamı yıkılan Yakup köyündedir. Yine 8'i Yakup köyünde olmak üzere toplamda 20 kişi yaralanmıştır. Balıkesir merkezde yaşamını yitiren ve yaralananlar da dikkate alındığında depremde hayatını kaybedenlerin toplam sayısının 52'ye, yaralananların sayısının 158'e ulaştığı görülür (BOA, Y.PRK.ASK., 136/32, 26 N 1315).

Tablo 4: Balıkesir genelinde depremde etkilenen bina sayısı

	Tamamen Yıkılan Bina Sayısı	Kısmen Yıkılan Ev Sayısı	Tamir Edilerek Kullanılabilecek Bina Sayısı	Hafif Derecede Hasar Gören Bina Sayısı	Toplam
Balıkesir Merkez	2.146		1.999	541	4.196
Balıkesir'e Bağlı Köyler	974	483	476		1.933
Toplam	3.120	483	2.475	541	6.129

(BOA, Y.PRK.ASK., 136/32, 26 N 1315).

Deprem, Balıkesir ve buraya doğrudan bağlı köylerin yanı sıra Bigadiç kazası ile Kepsut nahiyesine de önemli derecede zarar vermiştir. Can kaybının yaşanmadığı Bigadiç'te 128 ev, hükümet dairesi, 1 cami ve 4 minare yıkılmıştır. Bigadiç'e bağlı sekiz köyde ise mevcut binaların % 20'si yıkılmış olup, buralarda oturanlar kazadaki diğer evlere yerleştirilmiştir. Ayrıca Bigadiç'te depremzedeler için 140 baraka inşa edilmiştir (BOA, İ.HUS., 63/68, 22 ZA 1315).

Kepsut'un depremde gördüğü hasarla ilgili sayılara ulaşılamamışsa da, elde edilen bazı bilgiler konuya ışık tutmaktadır. Arşiv belgelerinde Kepsut hükümet konağının tamir edilebilecek derecede hasar gördüğü kayıtlıdır. Tabur merkezi olan Kepsut'ta bir askeri koğuş ile deponun deprem sonrasında inşa edildiği de belgelere yansıyan bilgilerdendir (BOA, İ.HUS., 63/68, 22 ZA 1315; DH.MKT., 2136/112, 6 B 1316). Ayrıca Bigadiç ve Kepsut'ta devlet işlerinin yürütülebilmesi için 7 adet baraka inşa edilmiştir. The Levant Herald gazetesinin verdiği bilgilere göre Deprem Komisyonu, Balıkesir'de 5.000, Bigadiç ve Kepsut'ta 1.908 fakir depremzedeye yardım dağıtmıştır ki (The Levant Herald, Vol. XVIII, sayı 7, 14 Şubat 1898), iki yerleşim birimindeki fakir depremzedelerin oranının % 40'a yaklaştığı görülür. Kaza konumundaki Bigadiç depremzedelerine 5.789 buçuk kuruş dağıtılırken nahiye olan Kepsut depremzedelerine 13.684 kuruş yardımın dağıtılması, depremde Kepsut'un Bigadiç'e oranla çok daha

fazla zarar gördüğünü göstermektedir. Sadaret makamına hitaben kaleme alınan resmi bir yazıda geçen "Sındırgı kazasında dahi haylice hane sakatlığı vaki olmuş" ifadesinden, adı geçen kazanın da depremden önemli derecede hasar gördüğü anlaşılmaktadır. Kazada harap olan binalardan ikisi, Rum kilisesi ve Rum okuludur (BOA, DH.MKT., 2148/58, 30 B 1316; DH.MKT., 2148/84, 30 B 1316; DH.MKT., 2180/83, 2 ZA 1316; BEO.,1145/85870, 24 M 1316; BEO., 1076/80650, 9 N 1315). Ayrıca 29 Ocak depremi, yukarıda sayılan yerlerin yanı sıra Gediz kazasında bir iki evin yıkılmasına yol açmıştır (Yazıcı, 2003: 27).

28.3. Afet Yönetimi

Dönemin padişahı II. Abdülhamit, 29 Ocak 1898'de Balıkesir'de çok büyük tahribata yol açan depremden hemen sonra yaverlerinden Ferik Vehbi Paşa, Şura-yı Devlet üyelerinden Aziz Bey ve Sadaret Mektubi Kalemi hulefasından Cevâd Bey'den oluşan "Heyet-i Mahsûsa" isimli özel bir komisyon kurmuştur. Daha sonra Erkân-ı Harbiye Miralayı Abdurrahim, Padişah yaverlerinden Kolağası Necip Bey ve bazı doktorların eklendiği bu ekip, 1 Şubat 1898 Salı günü akşamı Talîa Vapuru yola çıkarak, Bandırma üzerinden 2 Şubat Çarşamba günü Balıkesir'e ulaşmıştır. Heyet-i Mahsûsa 4 Nisan 1898'e kadar yani iki ay boyunca görev yapmıştır. Ayrıca padişah depremzedelere dağıtılmak üzere Heyet-i Mahsûsa ile 500 lira ihsanda bulunarak Balıkesir'e göndermiş ve afetzedelerin yanında olduğunu hissettirmeye çalışmıştır (Yazıcı, 2003: 27-28).

1898 Balıkesir depremi sonrasında maaşlardan kesinti yapmak suretiyle devlet memurlarından yardım toplandığı gibi, afetin yaşandığı 29 Ocak 1898 Salı günü, Şehremanetinde II. Abdülhamit'in başkanlığında ve Şehremini Rıdvan Paşa'nın ikinci başkanlığında "İane-i Musabin Komisyon-ı Âlî" ismiyle bir yardım komisyonu kurulmuştur. 1 Şubat 1898 tarihinde yani depremin üçüncü günü komisyon ülke çapında bir yardım kampanyası başlatmıştır. Daha önce Balıkesir depremzedelerine 500 lira ihsanda bulunan II. Abdülhamit, komisyonun bastıracağı biletlerden önemli bir miktarının da kendisine gönderilmesini istemiştir. Daha önceki depremlerde olduğu gibi Balıkesir depremzedelerine yardım edenlerin isimleri de yardım miktarlarıyla birlikte her gün Sabah, İkdâm, Tercümân-ı Hakîkat, Malûmât gibi gazetelerde listeler halinde yayınlanmıştır (Yazıcı, 2003: 27-28). Bu arada 10 Temmuz 1894 Marmara depremi için toplanan yardım paralarından arta kalan 108.000 kuruş da Balıkesir İane-i Musabin Komisyon-ı Âlîsine aktarılmıştır (Tercümân-ı Hakîkat, sayı 6061-6320, 15 B-21 L 1316; İkdâm, sayı 1317, 22 L 1314).

Balıkesir depremzedelerine yardım için bazı sosyal faaliyetler de düzenlenmiştir. Şehzadebaşı'nda Direklerarası'nda bulunan Handehâne-i Osmanî Tiyatrosu, bütün masrafları kendisi karşılamak üzere bir gecelik oyunun gelirini Balıkesir depremzedelerine bağışlamış ve elde edilen 5.422 kuruşluk hasılatın tamamı Şehremanetinde kurulan komisyona aktarılmıştır (Tercümân-ı Hakîkat, sayı 6030, 18 N 1316; İkdâm, sayı 1283, 18 N 1314). Bunların yanı sıra farklı mesleklere mensup 200 kişilik bir Macar seyyah grubunun İstanbul'daki temsilcisi olan Aştiyan Mağazası Müdürü ve Eminönü elbise tüccarlarından olan Jul Henfel'in Mayıs ayı içerisinde Taksim Bahçesi'nde bütün masrafları kendilerine ait olmak ve geliri Balıkesir depremzedeleri ile din farkı gözetmeksizin İstanbul'daki fakirlere bağışlanmak üzere bir konser düzenlemek amacıyla Şehremanetine başvurdukları kayıtlara geçmiştir (BOA., Y.MTV., 174/192, 29 L 1315).

3 Mart 1898 tarihi itibariyle, 1894 Marmara depreminden devredilenlerle birlikte Balıkesir İane Komisyonunun kasasında 286.912 kuruş bulunmaktaydı. Bu rakamın 176.872,20 kuruşu kereste, tıbbi malzeme ve ilaç, nakliye ücreti ve memur ücretlerine harcanmıştır.

Tablo 5: 1898 Balıkesir depremzedeleri için yapılan masraflar

Harcamanın Yapıldığı Yer	Kuruş, Para
62.071 adet sekiz farklı yapı tahtası	108.867,20
Heyet-i Mahsusaya acil ihtiyaçları için verilen miktar	50.400
Tıbbi malzeme ve ilaç ücretleri	5.359
Komisyon adına yaptırılan mühürler	108
Keresteyi taşıyan Aya Nikola gemisi navlunu	2.160

Gemi ve mavnaların cer ve keşidesinde kullanılan rıhtıma verilen ücret	2.700
Kerestenin sigorta ücreti	1.245,20
Mavnalara yükleme ücreti	1.050
Keresteyi teslim edecek memurların harcırahı	540
Kerestelerle ilgili olarak alım, yükleme ve diğer işler için komisyon üyesi Hafız Ömer Efendi'nin masrafları	122,20
Toplam masraf	176.872,20
Kasada kalan para	110.039,20

Şehremanetindeki komisyonun yanı sıra Bursa ve Balıkesir'de de yardım toplama faaliyetine girişilmiştir. Bursa'da depremden sonraki ilk üç gün içinde 30.000 kuruş toplanmıştır. Ayrıca burada yayınlanan Fevâid dergisi, dördüncü cildinin sonunda Balıkesir depremzedeleri yararına "Balıkesir Hareketzedegânı Menfaâtine Nüsha-i Mahsûsa" isimli özel bir sayı yayınlamıştır. Vilâyet görevlilerinden Salihpaşazade Abdullah Mazhar tarafından hazırlanan bu özel sayının önsözü "Hareket-i Arz (Deprem) olup, depremzedelere yardımın insaniyetin gereği olduğu belirtilmiş ve toplanan yardım miktarının artması gerektiği vurgulanmıştır. Tevfik Fikret'in "Verin Zavallılara" isimli şiiriyle[7] başlayan bu özel sayıda depremin acı bilançosu da verilmişti. Karesi Mutasarrıfı Ömer Ali Bey, 7 Kasım 1898 tarihli raporunda belirttiği üzere depremin akabinde Karesi livası dâhilinde 116.000 kuruş yardım parasının yanı sıra yiyecek, giyecek ve bazı ihtiyaç maddeleri toplamıştır. Depremzedelere yardım edenler arasında Balıkesir'deki maden işletmeleri de vardır. Balıkesir'e bağlı Sultançayırı'nda bor madenleri ile Balya'da kurşun madenlerini işleten yabancı işletmeler depremzedelere katkıda bulunmuş, İkdâm gazetesi bu yardımları "şayân-ı senâ" yani "övülmeye lâyık" olarak nitelendirmiştir (İkdam, sayı 1303, 8 L 1315; Yazıcı, 2003: 64).

29 Ocak 1898 depremi sonrasında, Defter-i Hakâni Nezareti mümeyyizlerinden Rüştü Bey, XIX. yüzyılda yaşanan büyük depremler sonrasında ilk defa karşılaşılan bir teklif sunmuştur. İkdâm gazetesinin 19 Şubat 1898 (28 Ramazan) tarihli nüshasında etraflıca tartışılan ve uygulanıp uygulanmadığı bilinmeyen bu teklif, yaklaşan Ramazan Bayramı'nda fıtır sadakalarının ülke çapında Balıkesir depremzedeleri için toplanması hususundadır. Ona göre fıtır sadakaları isimlerin yazılı olduğu bir zarf içinde, oluşturulacak bir komisyona teslim edilirse afetzedelerin yaralarının sarılması adına büyük katkı sağlayacaktır. Bir önceki sene Kurban Bayramı'nda benzer bir uygulama Mithat Efendi'nin önderliğinde oluşmuş ve çok verimli olmuştur (Yazıcı, 2003: 64-65).

29. 4 Ocak 1899 Depremi

Gece saatlerinde yaşanan deprem, Hüdavendigar vilayetinin bazı yerlerinde de hissedilmekle birlikte en büyük zararı Avşa Adası'na vermiştir. Deprem, bu tarihte bir köy konumunda bulunan adadaki 28 eve içinde oturulamayacak derecede hasar vermiştir. Evleri yıkılmaya meyilli ve tehlikeli bir hale gelen köy halkı depremden etkilenmeyen başka yerlere nakledilmiştir. Deprem, Avşa Adası'nın yanı sıra Paşalimanı'da da şiddetli derecede hissedilmiştir (Sabah, sayı 3295, 12 N 1316).

30. 6 Ocak 1899 Depremi

Deprem Balıkesir'de akşam saatlerinde şiddetli derecede yaşanmış olmakla birlikte hasara yol açmamıştır. Gece saatlerinde depremin iki defa şiddetli derecede artçı sarsıntısı yaşanmıştır (Sabah, sayı 3295, 12 N 1316).

7 Bu büyük afetin yaşandığı sırada Balıkesir'de vergi memuru olarak görev yapan ünlü şair Tevfik Fikret, Balıkesir depremzedelerine daha fazla yardım toplanabilmesi için aşağıda ilk kıtası yer alan şiiri kaleme almıştır. Bahsi geçen şiirin tamamı için bkz. (Özgör, 1952: 51; Yazıcı, 2003: 62-63).

VERİN ZAVALLILARA
Harab-ı zelzele bir köy: şu yanda bir çatının
Çürük direkleri dehşetle fırlamış; öteden
Çamur yığıntı şeklinde bir zemin katının
Yıkık temelleri manzûr; uzakta bir mesken.
Zemine doğru eğilmiş, hemen sükût edecek;
Önünde bir kadın….. o…f, artık istemem görmek!

31.8 Haziran 1899 Depremi

Deprem, Balıkesir'de saat 13.28'de şiddetli derecede yaşanmış olmakla birlikte hasara yol açmamıştır (*İkdam*, sayı 1776, 8 S 1317).

32. 22 Eylül 1899 Depremi

Deprem Cuma günü Balıkesir'de "müthiş bir sadâyı müteakip (sesin ardından)" yaşanmıştır. Aynı saatte deprem Burhaniye, Bigadiç, İnegöl ve Bursa havalisindeki birçok yerleşim biriminde de hissedilmekle birlikte hiçbir yerde hasara yol açmamıştır (The Levant Herald*,* Vol. XIX, sayı 41, 25 Eylül 1899; İkdâm, sayı 1876-1877, 18-19 CA 1317).

33. 1 Ekim 1899 Depremi

Yönü güneyden kuzeye doğru olan bu deprem, Bigadiç'te saat 10.24'te şiddetli derecede meydana gelmiştir. Bundan 10 dakika sonra Balıkesir'de şiddetli derecede, Bursa, Gemlik ve Mustafakemalpaşa'da ise hafif şiddetli derecede depremler yaşanmıştır. Balıkesir'de alaturka saat 11.06'da yönü doğudan batıya doğru olan ve 7 saniye süren şiddetli derecede, Bursa'da ise öğle ezanından biraz önce ve saat 16.37'de yönü kuzeyden güney batıya doğru ve 1 saniye süren iki artçı şok meydana gelmiştir (İkdâm, sayı 1886-1888, 28-30 CA 1317).

34. 26 Aralık 1899 Depremi

19. yüzyılda Balıkesir bölgesinde hasara yol açan sarsıntıların sonuncusu olan bu deprem, gece vakitlerinde yaşanmış ve Ayvalık kazasının Büyük Çatma (Çatma-i Kebîr), Küçük Çatma (Çatma-i Sagîr) ve Nusretli isimli üç köyüne büyük zarar vermiştir. Can kaybının yaşanmadığı depremde, isimleri geçen köylerde toplam 21 ev, 1 cami, 1 minare ve 1 kilise tamamen yıkılırken, bazı binalar da ağır ya da hafif derecelerde hasara uğramıştır. Adı geçen köylerde 500 lira civarında bir masrafa yol açtığı tahmin edilen deprem sonrasında 13 ev halkının yardıma muhtaç olduğu anlaşılmış ve hemen bir komisyon kurularak afetzedeler için yardım toplama faaliyetine girişilmiştir. Deprem aynı saatlerde Çanakkale ve Ezine'de de "şiddetlice" hissedilmiştir (BOA, DH.MKT., 2293/47, 1 N 1317).

Sonuç

Günümüzde birinci derece deprem kuşağında yer alan Balıkesir ve yakın çevresi, birinci el kaynaklardan elde edilen bilgilere göre, 1850-1900 yılları arasındaki tarihsel dönemde en az 34 defa depremle sarsılmıştır. En az denilmesinin sebebi, özellikle hafif şiddetli bazı depremlerin dönemin arşiv belgeleri ve gazetelerine yansımamış ya da bunların tespit edilememiş olabileceği ihtimalidir. Balıkesir ve civarında yaşanan depremlerden 8'i hasara, bunlar içerisinden de sadece 29 Ocak 1898 depremi can kayıplarına sebep olmuştur. Bahsi geçen afet aynı zamanda bu bölgede XIX. yüzyılın ikinci yarısında en fazla zarara yol açan deprem olup, başta Balıkesir olmak üzere Kepsut, Bigadiç ve Sındırgı'da binlerce binanın yıkılmasına ve onlarca insanın yaşamını yitirmesine neden olmuştur. Bölgede ikinci büyük deprem 26 Eylül 1886 tarihinde Dursunbey'de yaşamıştır. Bu deprem can kaybına neden olmamışsa da 7 köye, özellikle de İsmailler ve Aşağı Musalara önemli derecede zarar vermiştir. Bunların dışında 1899 yılının 4 Ocak ve 26 Aralık'ında meydana gelen depremler orta derecede hasara yol açmaları bakımından önem arz etmektedir. Bölgede, 1850-1900 yılları arasında en fazla deprem, 19 ana sarsıntı ile Balıkesir merkezde yaşanmıştır. Balıkesir'i 11 depremin yaşandığı Bigadiç ve 6'şar depremin yaşandığı Ayvalık ve Burhaniye izlemiştir. Kepsut'ta 2, Edremit'te ve Sındırgı'da 1'er defa deprem yaşandığı tespit edilirken, Susurluk'ta herhangi bir yer sarsıntısına tesadüf edilmemiştir. Yaşanan depremlerin 14 tanesinin ardından artçı şoklar yaşanmış, bunlardan bazıları uzun bir müddet devam ederek, halkın tedirginlik yaşamasına sebep olmuştur.

Büyük bir afet yönetimi organizasyonuna sahne olan 29 Ocak 1898 Balıkesir depremi sonrasında Karesi mutasarrıfı Ömer Ali Bey'in büyük gayretleri görülmüştür. Dönemin padişahı II. Abdülhamit de İstanbul'dan Balıkesir'e gönderdiği özel heyet, kendi hazinesinden ihsan ettiği önemli miktarda paralar ve kendi başkanlığında kurduğu yardım komisyonu sayesinde kendisinin ve hükümetin depremzedelerin yanında olduğunu hissettirmiştir. Ayrıca Balıkesir depremzedeleri adına İstanbul'da düzenlenen bazı sosyal faaliyetler ile depremzedelere yardım toplamak amacıyla Balıkesir ve Bursa'da gösterilen gayretler dikkate değerdir. Dursunbey'de yedi köyün, özellikle de İsmailler ve Aşağı Musalar köylerinin önemli ölçüde etkilendiği 1886 depremi sonrasında da Balıkesir'den

deprem bölgesine gönderilen devlet görevlileri tarafından afetzedelerin beslenme ve barınma problemlerinin çözülmesi afet yönetimi açısından önem arz etmektedir. Bu depremde de II. Abdülhamit ve merkezi hükümetin depremzedelerin sıkıntılarını hafifletmek için gayret ettikleri görülmüştür. Yukarıda bahsedilen iki depremin dışındaki hasara sebep olan daha küçük boyuttaki depremlere maruz kalan afetzedelerin yaraları da yerel hükümeti temsil eden Balıkesir Mutasarrıflığı tarafından sarılmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

I-Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Babıali Evrak Odası (BEO.), 1076/80646, 10 N 1315; 1076/80650, 9 N 1315; 1145/85870, 24 M 1316.

Dahiliye Mektubî Kalemi (DH.MKT.), 1369/8, 1 M 1304; 1373/62, 21 M 1304; 1381/39, 1 RA 1304; 1382/123, 9 RA 1304; 2136/112, 6 B 1316; 2148/58, 30 B 1316; 2148/84, 30 B 1316; 2180/83, 2 ZA 1316; 2293/47, 1 N 1317.

İrade Dahiliye (İ.DH.), 1004/79304, 1 M 1304.

İrade Hususiye (İ.HUS.), 63/68, 22 ZA 1315.

Yıldız Esas Evrakı (Y.EE.), 91/19, 29 Z 1321.

Yıldız Parekende Askeri Evrakı (Y.PRK.ASK.), 54/16, 26 B 1306; 136/32, 26 N 1315.

Yıldız Parekende Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği Evrakı (Y.PRK.TKM.), 32/13, 17 M 1312.

II-Süreli Yayınlar

Cerîde-i Havâdis, sayı 478-492, 24 CA-10 N 1266.

Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâmesi, *H. 1316.*

İkdâm, sayı 1325, 1 ZA 1315; sayı 1876-1877, 18-19 CA 1317; sayı 1886, 28 CA 1317; sayı 1888, 30 CA 1317.

Karesi, sayı 13, 7 N 1303; sayı 23, 18 ZA 1303; sayı 25, 2 Z 1303; sayı 26, 17 Z 1303; sayı 28-30, 7-14 M 1303; sayı 39-40, 19-26 Ra1304; sayı 43-45, 18 R-2 CA 1304; sayı 79, 17 M 1305; sayı 81, 2 S 1305; sayı 83, 16 S 1305.

Ruznâme-i Cerîde-i Havâdis, sayı 748, 3 C 1284.

Sabah, sayı 791, 5 R 1309; sayı 2751, 22 S 1315; sayı 3295, 12 N 1316.

Takvim-i Vekâyi, sayı 640, 22 L 1278.

Tarîk, sayı 1270, 21 M 1305; sayı 1298, 20 S 1305.

Tercümân-ı Ahvâl, sayı 46, 19 Z 1277.

Tercüman-ı Hakikat, sayı 2495, 12 M 1304; sayı 2799, 22 M 1305; sayı 2811, 6 S 1305.

The Eastern Express*,* Vol. IV, sayı 20, 14 Mayıs 1884; sayı 21, 21 Mayıs 1884; sayı 25, 18 Haziran 1884.

The Levant Herald, Vol. VI, sayı 25, 8 Eylül 1886; sayı 26, 15 Eylül 1886, Vol. VIII, sayı 16, 18 Nisan 1888; Vol. XIII, sayı 33, 14 Ağustos 1893; sayı 37, 11 Eylül 1893; Vol. XIV, sayı 2, 8 Ocak 1894; sayı 22, 4 Haziran 1894; Vol. XVI, sayı 16, 20 Nisan 1896; sayı 38, 21 Eylül 1896; Vol. XVIII, sayı 7, 14 Şubat 1898; sayı 9, 28 Şubat 1898; sayı 11, 14 Mart 1898; sayı 12, 21 Mart 1898; sayı 14, 5 Nisan 1898; Vol. XIX, sayı 41, 25 Eylül 1899.

III- Kitaplar, Makaleler ve Tezler

Akpınarlı, K. K. (2009). *Balıkesir Şehir ve Belediye Tarihi*, Balıkesir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, Balıkesir.

Alkan, M. (1999). "Toplumsal ve Siyasal Açıdan 1894 İstanbul Depremi Üzerine", *Toplumsal Tarih,* 70, 11-17.

Ambraseys, N. (2009). *Earthquakes in the Mediterranean and Middle East A Multidisciplinary Study of Seismicity up to 1900*, Imperial College Press, London.

Bein, A. (2008). "The Istanbul Earthquake Of 1894 And Science İn The Late Ottoman Empire", *Middle Eastern Studies*, 44/6, 909–924.

Beliceli, A.vd. (2005). "Balıkesir Bölgesinin Deprem Riski ve Depremsellik Açısından İncelenmesi", *Deprem Sempozyumu,* Kocaeli, 1394-1402.

Eren, M. (1993). *Mutasarrıf Ömer Ali Bey,* Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul.

Genç, M. ve Mazak, M. (2001). *İstanbul Depremleri: Fotoğraf ve Belgelerde 1894 Depremi,* İĞDAŞ Kültür Yay., İstanbul.

Koçyiğit, A. vd. (2002). "3 Şubat 2002 Çay (Afyon) Depreminin Kaynağı ve Ağır Hasarın Nedenleri: Akşehir Fay Zonu, (Jeolojik Ön Rapor)".

Küçükalioğlu Özkılıç, S. (2015). *1894 Depremi ve İstanbul*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Ömer Âli Bey (1315). *Hatıra Defteri,* Balıkesir İl Halk Kütüphanesi Yazmalar Bölümü, No. 739.

Özgör, H. (1952). *Deprem= Zelzele=Seisme Bilgisi Sismologie, Türkiye'de ve Dünyada Meydana Gelen Büyük Depremler*, Ankara.

Öztin, F. (1994). *10 Temmuz 1894 İstanbul Depremi Raporu,* Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü Deprem Araştırma Dairesi Yay., Ankara.

Sakin, O. (2002). *Tarihsel Kaynaklarıyla İstanbul Depremleri,* Kitabevi Yay., İstanbul.

Satılmış, S. (2012). *Aydın Vilayetinde Doğal Afetler (1850-1900),* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi.

Satılmış, S. (2017). *Osmanlı Devleti'nde Afet Yönetimi (19. Yüzyıl Anadolu Depremleri Işığında),* İdeal Kültür Yayınevi, İstanbul.

Sezer, H. (1997). "1894 İstanbul Depremi Hakkında Bir Rapor Üzerine İnceleme", A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi, XXVIII/ 29, 169-197.

Tağıl, Ş. (2004). "Balıkesir Ovası ve Yakın Çevresinin Neotektonik Özellikleri ve Depremselliği", *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 2/1, 73-92.

Tınal, M. (2011). *İzmir Depremleri,* İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir.

Tınal, M. (2017). "19.Yüzyıl İzmir Depremleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 10/54, 372-380.

Ürekli, F. (2000). *İstanbul'da 1894 Depremi, İletişim Yay.*, İstanbul.

Yazıcı, N. (2001). "Ocak 1898 Balıkesir Depremi Oluşu ve Sonrası", *Tarih Boyunca Anadolu'da Doğal Afetler ve Deprem Semineri (22-23 Mayıs 2000),* Globus Yay., İstanbul, 160-195.

Yazıcı, N. (2003). *Ocak 1898 Balıkesir Depremi ve Sonrası,* Y.Y., Ankara.

Yılmaz, Y. (2000). "Ege Bölgesinin Aktif Tektoniği", *Batı Anadolu'nun Depremselliği Sempozyumu*, İzmir, 3-14.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).

2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).

3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).